

JOAQUIM MALLAFRÈ

Més enllà de les fronteres

Mercè Rodoreda ja fa temps que consta a les llistes d'autors catalans més estudiats i traduïts a altres llengües. Sens dubte, és l'autora moderna que ho ha estat més en la segona meitat del segle XX i l'interès per ella no decau en aquests primers anys del segle XXI, ja d'abans de la Fira del Llibre de Frankfurt, i que ara s'ha vist incrementat amb la commemoració del centenari del seu naixement i, indubtablement, per diversos motius: la qualitat de la seva producció, els temes que tracta, la Guerra Civil i la condició humana, la recepció que ha tingut i que els actes del centenari no fan més que subratllar.

Consulto la informació que tenim sobre les traduccions. Fins ara, octubre de 2008, Mercè Rodoreda ha estat traduïda a trenta-tres llengües per seixanta-cinc traductors, que han produït noranta-set traduccions en format de llibre. Deixo de banda les nombroses traduccions parcials, fetes per traductors habituals de Rodoreda o per altres més ocasionals, de fragments, contes i reculls apareguts en revistes, antologies i seleccions diverses en unes quantes llengües, d'un gruix molt considerable. Hem recollit una quarantena llarga de referències, però és difícil de comptabilitzar aquestes traduccions escampades per revistes o altres publicacions no sempre accessibles. Quan hi ha estudis complets sobre alguna llengua, ens adonem que han de ser moltes més. Per exemple, en el llibre de Ferran Robles i Sabater, *Bibliografia de la literatura catalana en versió alemanya* (Biblioteca Catalànica Germànica, I, Shaker Verlag, Aachen, 2005), hi ha setanta-cinc entrades sobre traduccions alemanyes de contes i fragments de la Rodoreda.

Els traductors i traductores de Mercè Rodoreda responen a una triple tipologia bàsica, que hem pogut constatar en unes quantes trobades i contactes, i com passa en diversa mesura en relació amb diversos autors, els podríem qualificar d'entusiastes, d'acadèmics i de professionals. Els primers s'acosten a la traducció atrets per l'obra de l'autora, per una llengua i una literatura abans potser desconegudes, que els han captivat per la seva qualitat inesperada i per la

seva potència. Sovint han establert lligams afectius amb terres i persones de llengua catalana, i aquest sentiment s'ha estès a la literatura. És un grup amb el qual s'estableix immediatament un corrent de simpatia, si bé és important eixamplar el segon i el tercer grup per acostar la traducció del català a la pràctica més neutra de la traducció de llengües majoritàries, on el tercer grup és el que preval. Els segons s'han format majoritàriament en els departaments d'Hispaniques de les universitats on es té en compte la literatura catalana, que pot enriquir el currículum dels estudiants, i on sovint hi ha lectors de català que els hi introdueixen. Els traductors professionals, finalment, reben l'encàrrec de traduir Rodoreda com podrien rebre el de traduir un altre autor i per a ells és una ajuda que n'hi hagi traducció al castellà o a l'anglès. Naturalment les fronteres no són clares i tots tres aspectes es barregen i s'alimenten l'un a l'altre en diversa mesura. No cal dir que quan coincideixen l'entusiasme, la preparació acadèmica i la professionalitat, els resultats són òptims.

Tretze llibres de Mercè Rodoreda, dels dinou que s'han publicat, són coneguts en altres llengües (catorze, si comptem les *Cartes a l'Anna Murià*, no pensades originàriament com a llibre). *La plaça del Diamant* és l'obra que disposa de més traduccions, trenta-sis, i és aquesta la primera que es tradueix generalment, tret de l'eslovac, que només té *Jardí vora el mar* i *Mirall trencat*. En alguna llengua, *La plaça del Diamant* ha estat traduïda dues vegades: a l'anglès (editada a Londres i a Nova York), a l'espanyol (també d'*Aloma* tenim versió doble), a l'italià, al neerlandès i al portuguès. En aquest últim cas, se n'ha publicat una a Portugal i una altra al Brasil, on la presència de l'editorial Planeta ha propiciat traduccions d'obres catalanes. Es va traduir ben aviat a l'espanyol (1965), a l'anglès (1967), i als anys setanta del segle passat a l'italià, al polonès, al francès, al txec i al japonès, per aquest ordre. Una de les darreres traduccions que coneixem és al sard, d'imminent aparició. Mentrestant no han parat de sortir altres traduccions a llengües geogràficament pròximes com el gallec i el basc, i a altres de més remotes, com el vietnamita, l'hindi, el xinès mandarí i l'àrab.

En algunes llengües el nombre de traduccions de la Rodoreda és molt remarcable. N'hi ha quinze traduccions a l'espanyol, tretze a l'italià, vuit al francès (i dues més en perspectiva), set a l'alemany i sis a l'anglès.

Hi ha traductors d'una obra i prou, però hi ha bastants casos de traductors que s'han dedicat a fons a les obres de la Rodoreda i a la seva difusió. Angelika Maass n'ha traduïdes sis a l'alemany; Clara Romanò i A. M. Saludes, cinc i quatre respectivament a l'italià; Bernard Lesfargues, quatre al francès; i amb tres obres traduïdes esmentem David Rosenthal a l'anglès, Jana Balaciu Matei, amb la col·laboració de Xavier Montoliu, al romanès, i Miguel Ibáñez al suec.

Altres obres amb presència notable en diverses llengües són *Mirall trencat* amb tretze traduccions, *Aloma* amb vuit, *El carrer de les Camèlies* amb set, *La mort i la primavera* amb cinc i unes altres dues en curs, i *La meua Cristina i altres contes* i *Quanta, quanta guerra* amb quatre. Van a l'alça *Viatges i flors*, *Vint-i-dos contes* —sovint traduïts amb el títol d'un d'ells: «Cop de lluna»— i *Jardí vora el mar*. Les altres obres traduïdes, encara que només ho siguin una o dues vegades, són *Semblava de seda*, *La senyora Florentina i el seu amor Homer*, la novel·la inacabada *Isabel i Maria* i les *Cartes a l'Anna Murià*. Cal insistir que, sobretot els contes, apareixen sovint en antologies i en les seleccions a què ens referíem abans, cosa que n'eixampla la difusió. No s'han traduït les obres primerenques que Mercè Rodoreda va rebutjar.

La quantitat de traduccions a altres llengües és, doncs, molt considerable. Caldria saber la difusió que han tingut, el nombre de vendes, la recepció de la crítica, la presència en revistes i suplementes literaris i la projecció a altres mitjans. Sens dubte el fet que *La plaça del Diamant* o *Mirall trencat* hagin conegut versions cinematogràfiques o serials televisius ha multiplicat el coneixement de les obres entre el públic en general. També les diverses versions teatrals catalanes han tingut una presència més enllà de la lectura. Cal subratllar que *La plaça del Diamant* s'ha escenificat en altres països: en francès en dues versions teatrals, a París i a Lió, i en neerlandès, on del 1987 al 1996 s'havien fet sis

edicions de la novel·la, la va dirigir Bob de Moor el 1996 a Bruges i va anar de gira pel país amb un ressò notable. S'han escenificat altres obres narratives de Mercè Rodoreda, a part de les seves peces teatrals, com per exemple *Mujeres*, a partir d'una selecció de textos feta per Mercedes Lezcano.

En alguns casos un èxit de crítica no ha comportat el mateix èxit de públic i, en qualsevol cas, els hàbits de lectura canvien amb el temps: l'interès per la literatura sobre la Guerra Civil espanyola ha tingut alts i baixos, els àmbits universitaris poden ser diferents que els del *common reader*, els clubs de lectura de diversos països acullen l'obra de Mercè Rodoreda, però és difícil tenir-ne constància precisa. Caldria veure, en definitiva, fins a quin punt la distribució i la difusió de les obres de Mercè Rodoreda transcorren pels canals habituals de la producció literària europea. Esdeveniments com la Fira del Llibre de Guadalajara o de Frankfurt contribueixen a aquesta normalització. Però no podem deixar de disposar d'una sòlida ajuda i promoció institucionals, com la que necessiten i preveuen altres literatures amb una llengua menys necessitada de protecció que la nostra.

La projecció exterior no s'acaba amb les traduccions. Els estudis, congressos i jornades sobre l'obra de Mercè Rodoreda en completen i n'estimulen el coneixement. Les trobades de Pisa, París o Nova York han estat importants en aquest any del centenari. Però ja abans el coneixement de la Rodoreda havia cristal·litzat en estudis sobre la seva obra. El llibre de Maria Isidra Mencos, *Mercè Rodoreda: una bibliografia crítica (1963-2001)*, que ha estat editat en català i en anglès, inclou cent noranta-vuit fitxes d'obra crítica, entre elles les d'onze tesis doctorals. Sis d'aquestes tesis són en anglès, a part de les més de seixanta entrades de treballs en anglès o en publicacions britàniques i nord-americanes en la resta de les fitxes. Especial menció mereixen les obres *The Garden Across the Border: Mercè Rodoreda's Fiction*, a cura de Kathleen McNerney i Nancy Vosburg, i *Voices and Visions. The Words and Works of Mercè Rodoreda*, també dirigit per Kathleen McNerney, obres que recullen bona part dels estudis rodoredians en anglès.

Altres llengües són l'italià en cinc treballs, l'alemany i el francès en dos i l'hongarès en un. Un altre mèrit del llibre de Mencos són els apartats que ens situen en la cronologia i geografia de la crítica i en les diverses aproximacions teòriques que han guiat els treballs esmentats.

De la mateixa època tenim registrades tretze tesis doctorals o de llicenciatura no publicades, en català, castellà o anglès, i cinc més en castellà i una en català d'aleshores ençà.

L'impacte de Mercè Rodoreda és, doncs, més que notable i traspasa les fronteres de la literatura catalana per convertir-se en patrimoni universal. Almenys de qui està atent a les grans obres que es produeixen més enllà de les llengües més conegudes.

JOAQUIM MALLAFRÈ

Membre de l'Institut d'Estudis Catalans

i de la Comissió Tècnica de la Fundació Mercè Rodoreda